

To přišlo v jiné generaci a obrozením jiných duchů.

Postava Valdštýnova v své rozpolcenosti je mementem všem, kdo včas a jasně nepochopili poslání velké osobnosti a ideje. Nepovznesl současníky, nestal se světlem budoucím.

Fr. Kalous.

Ferdinand Hrysa

VALDŠTEJN A MASARYK.

V těchto dnech bylo vzpomínáno dvou význačných osobností o pamětních jich dnech, Valdštejna a Masaryka. Jsou to osobnosti, o něž se dělí lidstvo ve dva proudy jako řeka o dvě mohutné skály v příboji vln. Jedni je velebí a jsou jimi nadšeni, jiní na ně útočí a od nich se odvracejí. Máme-li správně vystihnouti hodnotu jednoho či druhého z nich, bude nám to velmi usnadněno, když tyto dvě osobnosti srovnáme jednu s druhou. Právě při takovém srovnání jedné osobnosti s druhou nejlíp vysvitne dobré i zlé, jež se v nich uplatňuje, a nám bude možno zaujmouti k nim určité stanovisko. Jsouť obě osobnosti jedna od druhé velice rozdílné a tak tvoří jedna druhé velmi vhodné pozadí, od něhož osobnost vlastní se ostře odráží.

Srovnajme tedy tyto dvě veliké osobnosti, sledující v hlavních rysech jejich vnitřní vývoj a rozvoj, hledíce při tom k vnitřnímu jejich životu, k jejich smýšlení.

Albrecht Eusebius z Valdštejna vyrostl r. 1583 ze šlechtické rodiny na tvrzi v Heřmanicích u Dvora Králové v severových. Čechách v době, kdy český národ za císaře Rudolfa II. byl v rozkvětu. Vyrůstal v rodině podobojí, evangelické, úzce spřátelené s rodinami bratrskými. Osířev úplně ve 12 letech, dostal se k svému strýci panu Slavatovi na Košumberk u Luže ve vých. Čechách a byl tu vychováván bratrskými kazateli z blízké Chrasti a Luže spolu s dětmi Slavatovými. Ale již v dětství projevoval se hochem divokým, se sklony panovačnými a ctížádostivými, bez valného zájmu náboženského. Studoval pak na gymnasiu v Goldberku ve Slezsku a na akademii v Altorfu u Norimberka, vynikajících školách, vyhledávaných bratrskými šlechtickými syny, — ale zvláště v Altorfu vynikl jako 16—18letý hoch v studentských rvačkách, při nichž mladý muž jeden byl zabit, a mladý Valdštejn byl uvězněn a relegován, a musil z akademie odejít. Cestoval pak několik let po západní Evropě a Itálii, zalíbil si při tom v astrologii a posílil v ctížádostivosti a v touze po nádheře a vyniknutí v hodnostech, zvláště na poli vojenském, k němuž měl největší sklon. Ale cesta k hodnostem byla mu jako evangelíku a čes. bratru na dvoře panovníckém téměř uzavřena, co byla kato-

likům a zvláště těm, kteří přestoupili ke katolictví, otevřena do-
kořán. Ale to Valdštejnovi jen ukazovalo cestu, jakou se brát.
Vyniknův v boji proti Turkům u Ostřihomu pod vedením hrab.
M. z Thurnu a pak v boji proti evang. knížeti Bočkayovi,
který zápasil s císařem o náboženskou svobodu v Uhrách, dal se
vésti Vítem Pachtou, jezuitou v Olomouci, na cestu katolictví a
tím i na cestu dvorské kariéry. Kar. z Žerotína, který zatím oženil
se se sestrou Valdštejnovou, upravuje mu cestu ke dvoru arcivé-
vody Matyáše, budoucího císaře, poznamenáváje v doporučení,
že mladý elegantní Valdštýn „chodí na mši“. Stal se komořím
arcivévody Matyáše a jezuita Pachta mu chystá bohatou ženít-
bu s vdovou katoličkou, velmi zámožnou, majitelkou velkého pan-
ství vsetínského. Hvězdář Kepler, dotázán o astrologickou radu,
zná patrně dobře povahu Valdštejnovu, když z hvězd mu čte, že
je nepokojný duch k velikým věcem zrozený a že jej čeká bo-
hatá ženitba. Oženil se a za málo let zdědil po své choti celé její
velké jmění. A již zakročuje s vojskem proti ev. poddaným na
vsetínském panství, až Žerotín jako zem. hejtman musí jej
mírniti. A hned již, počítaje s budoucím císařem Ferdinandem
II., získává si jeho přízeň, když proň vyzbrojuje 200 kyrysníků
proti Benáťčanům. A když pak Čechové, v náboženství utiskovaní,
svrhují provinilé místodržící a chápají se zbraně, Valdštejn svým
českým přátelům píše výhrůžný list a již počítá s jich konfiska-
cemi. Půjčuje 40.000 zl. císaři na najímání 1000 mužů proti Če-
chům v Holandsku, hodlaje se postavit v čelo najatému vojsku
jako plukovník, a zatím jako velitel pěšího vojska moravského
snaží se spolu se švakrem Žerotínem zdržeti Moravany od spojení
s Čechy, a když Moravané přece se s Čechy spojují, snaží se se
zetěm Žerotínovým, pánem z Náchoda, velitelem moravské jízdy,
převésti zrádně moravské vojsko k císaři, a když se mu to nedaří,
převáží aspoň pokladnu moravskou k císaři. Od května 1619 stojí
pak v čele nizozemského pluku proti Čechům a jeho pluk při-
spívá na Bílé hoře ke zkáze českého království. Za to císař
Ferdinand II. jej ustanovuje vojen. velitelem v Praze a guber-
nátozem čes. království. Valdštejn užívá svého postavení k po-
robení Čech a k svému obohacení a rozvrácených poměrů českých
využívá k bezohlednému kořistění. Skupuje zkonfiskované stat-
ky, jako poručník posledního potomka rodu Smiřických zmoc-
ňuje se jeho velikých statků, s židem Bassěvem, knížetem z Lich-
tenštejna a Michnou má podíl v znehodnocování peněz, a, co lid
je špatnou mincí ožebračován, Valdštejn z ní bohatne. Sňatkem
se sestrou arcibiskupovou, dcerou předního rádce císařova Har-
racha, dosahuje další přízně císařovy a je povýšen do stavu
knížecího s titulem z Fridlandu jako majitel ohromných panství
kol Jičína a Fridlandu, a pak i do stavu vévodského. Najímá
císaři 40.000 mužů k boji proti Dánům, pomáhá pokořit Dány a

severní Německo, získává vévodství Meklenburské a dopomáhá tak císaři k ovládnutí celé německé říše a k pokatolčení evang. severního Německa restitučním ediktem, ač Valdštejn sám s tímto protievangeličským ediktem nesouhlasí. Vítězný jeho postup je však provázen ohromnou spoustou všech zemí, kudy táhl, evangeličských i katolických. Evang. i kat. knížata prosí proto císaře, aby mu odňal velitelství, ježto ničí veškery jejich země. Jeť cesta jeho poseta mrtvolami, hořícími vesnicemi a utrpením zničených obyvatel, — co jeho knížetství Fridlandské vzkvétá v pokoji, chráněno i násilí protireformačního, a co Valdštejn sám směřuje k vyvýšení své moci vedle moci císařské. Valdštejn ohromným svým bohatstvím vyzdobuje si v Jičíně i v Praze skvělé residence a rozvíjuje lesk a nádheru více než knížecí, pohrdaje nepřáteli a těše se v přízně císařovy.

Než tu v roce 1630 císař povoluje žalobám kurfirstů a knížat a sprostuje Valdštejna velitelství. Valdštejn ustupuje, s hněvem v duši, touží se pomstít císaři a bavor. kurfirstu. Sleduje proto bedlivě, jak v ten čas právě postupuje král švédský Gustav Adolf se svým ukázněným vojskem do severního Německa proti císaři, aby německým evangeličům zjednal svobodu a ovšem i vyvýšil svoji moc. Valdštejn skrze české exulanty, zvláště Jaroslava Sezimu Rašina z Ryzenburku a hrab. Mat. z Thurnu jedná s králem švédským, trváje sám v pozadí, že by po vítězství Švédů nad císařem za pomoci 12.000 švédského vojska postavil se proti císaři, zmocnil se českých a rakouských zemí a donutil císaře k míru s pomnutím ediktu restitučního z r. 1629 ve smyslu poměrů předbělohorských. Emigranti i Gustav Adolf rádi s ním souhlasí a Gustav Adolf dává znáti, že by králem českým pak se stal zase král Fridrich a Valdštejn by byl českým místokrálem. Švédové pak zvítězili nad císař. vojskem u Breitenfeldu a vojsko císařské bylo zničeno a Čechy byly otevřeny švédskému vojsku, ale to táhne k Rýnu, do Čech vpadá vojsko saské. Tu Valdštejn ustupuje od své nabídky, dává se naopak získati císařem, aby znova vstoupil v čelo cis. vojska. Valdštejn najímá 60.000 mužů, máje v plánu touto cestou dojiti svého cíle. Vypuzuje Dány z Čech, propouští zatčené ev. kazatele v Praze, utkává se s Gustavem Adolfem u Lützenu 16. listopadu 1632. Švédové vítězí, ale Gustav Adolf umírá a hned pak umírá i král Fridrich. Valdštejn jedná se Švédy i stavy o mír, příznivý evangeličům, sleduje své plány, pomýšleje na českou korunu, ale nemůže se rozhodnouti. Odpirá pomoc bavor. kurfirstovi proti Švédům, zajímá četné české exulanty i Thurna, ale propouští je, co ve Vídni jeho nepřátelé jej již viní z obmyslené zrady. Ale Valdštejn jedná nerozhodně a váhavě a budí nedůvěru na obou stranách. Až císař dává se přesvědčit o jeho zradě a dává jej zatknout či zabít. A vlastní vojáci Valdštejnovi vedeni domnělými jeho stou-

penci 25. února 1634 v masopustní sobotu vraždí jeho přátele i její! Valdštýn zableskl se jako zářný krvavý meteor, a zhasl v krvi, než se kdo nadál. A zanechal ve své době českou a moravskou zemi zpustošenou. To byl Valdštejn.

A prezident Masaryk? Známe jej všichni. Narodil se před 84 lety r. 1850, v době, kdy nedlouho před tím pominula roboty, ale kdy venkovský lid na statcích své vrchnosti stále ještě žil v poměrech polopoddanských. Tehdy narodil se Tomáš v Hodoníně na statcích císařských jako jedno z četných dětí vrchnostenského služebníka, čeledína a pak drába. Do školy chodí pak v Čejkovicích. Již jako hoch vidí, jak při honech vrchnostenských lid dělný si počíná s otrockou ponížeností, a on bolestně to snáší a svírá pěst. Nemůže snéstí takovou nerovnost a otrockou poníženost. Již tu v něm roste pozdější jeho zásada: Já pán, ty pán! Je to nadaný hoch, ale chudé poměry, v nichž žije, jej vedou jako učně do dílny zámečnické a kovářské, ale ti, kdo poznali jeho nadání, působí k tomu, že studuje pak na něm. gymnasiu v Brně. Činí si již tu zásadou, vždy mluvit pravdu. A mluví ji otevřeně, až drsně i svým profesorům a řediteli, když jde o náboženství. Vyrostl v katolickém náboženství, směru až fanatického, rázu protievanglického. Ale poznáv ve svém okolí evanglické některé projevy, ocitá se v rozporu s katolictvím, zvláště ve zpovědi. Odpírá jíti k zpovědi, že se to neshoduje s jeho pojetím pravdy, a odchází raději do Vídně, dokonati tam studia. Studuje v německém prostředí, ale je uvědoměným Čechem, ale s širokým rozhledem, s porozuměním i pro národy jiné. Vyrůstá z něho muž vzdělaný, opravdový, charakter pevný a čistý, směřující k pravdě, spravedlnosti a humanitě. Ač musí sám se vydržovat ve svých studiích vyučováním jiných, postupuje vědecky, dosahuje doktorátu, zabývá se problémy zvláště mravními a sociálními, stává se docentem. O prázdninách sblízuje se ve svém domově se sousedním vzdělaným ref. farářem Císařem a přestupuje k ev. církvi. Za studií v Lipsku pak seznamuje se s Američankou, vzdělanou a charakterní Charlotou Garickovou, evanglickou-unitářkou, a uzavírá s ní sňatek, ač nevěsta je bez jmění a mladým manželům proto v domácnosti je nutno počínati si velmi skromně a šetrně. Jeť Masaryk docentem bez pevných příjmů. Přichází pak do Prahy na universitu a přináší do malých poměrů českých své světové názory a zásady bezohledné pravdy sociální a politické spravedlnosti a svobody, opravdové lidskosti, humanity a živého náboženství jako opravdového života ve světle věčnosti, jako uředlnictví Ježíše. Přirozeně narazil, ale také získal nadšené stoupence. Narazil, když se postavil proti vědecké nepravdě a podvodu rukopisů zelenohorského a královédvorského, obecně oblíbených domnělých kletotů českého písemnictví, a když proti smýšleným osobnostem českého staro-

věku stavěl jasnou postavu Husovu a Bratří. Byl vykřičován za nevlastence. Narazil, když v politice hlásal, nekrást a nebát se a přál si politickou práci rozumnou, vědeckou, otevřenou, realistickou. Narazil, když nebál se vystoupiti proti rituální pověře, co studenti dali se strhnouti k postupu proti svému profesoru, že prý je zaprodán Židům. Narazil, když hlásal, že otázka česká je otázka náboženská a postavil se proti klerikalismu a navazoval náboženský život na život Bratří. Kaceřovali jej, že prý je neznaboh. A narazil, když i v parlamentě uplatňoval své zásady a nebál se vystoupiti proti lživému osočování Srbů vládnoucími kruhy a profesorem Friedjungem. Jevil se vládě jako muž politicky nebezpečný státu. Ale svojí činností universitní, vědeckou a politickou a svojí osobní naprostou pravdivostí a poctivostí a obětavostí získal si široký kruh nadšených spolupracovníků, kteří s ním směřovali chtěli k obrození národa.

Tu nastala válka. Bylo patrné, že vláda zakročí proti tak nepohodlné osobnosti. Masaryk odchází do Švýcar. Poznává, že ve válce jde o osud českého národa. Již 64letý rozvinuje tu ohromnou činnost politickou mezinárodní i mezi českými lidmi za hranicemi, tvoří z nich legiónáře a jedná s americkou, anglickou a francouzskou vládou o osvobození československého státu. Zdá se to nemožné. Ale nemožné stává se skutkem. Koncem r. 1918 vrací se do osvobozené vlasti, vítán celým národem jako osvoboditel, když po přejití vichřic hněvu Božího vláda věci našich byla vrácena do našich rukou.

Od té doby prof. Masaryk jako prezident stojí v čele našeho státu, zjednáva je mu vážnost za hranicemi a doma směřuje k tomu, jak sám to naznačil, aby tu ve světě se uskutečňovalo uprostřed všech poměrů jakkoli chatrných přece jen království Boží. Jeho heslem je: Ne Caesar, ale Ježíš!

To je Masaryk. Když se narodil, náš lid, sprostěn pout roboty a uvolněn od pout politických, se probouzel z dosavadní slabosti k lepšímu životu v cizí službě, Dnes žije národ náš sice jako jiní národové po celém světě pod mrakem nezaměstnanosti. Ale žije jako národ svobodný, ve kterém — v poměru zvláště k sousedům — přece jen se poměry rozvíjejí zdravěji než jinde a je živé úsilí, aby nastaly poměry zdravé demokratické a ve smyslu zdravé humanity. A přední zásluhu má o to prezident Masaryk, jak se to uznává v cizině napořád a ve všech spravedlivých a rozvázných kruzích i u nás.

Tak se nám jeví Valdštejn a Masaryk jako dvě osobnosti světového významu, ač namnoze protichůdného směru. Jak se k nim staví dnešní náš lid?

Jeden z předních našich historiků vylíčil Valdštejna pravdivě po světlych i stinných stránkách, ale přece tak, že v popředí stojí Valdštejnova vojenská genialita, jeho administrativní

schopnost v shánění vojska i ve správě Fridlandského vévodství, jeho zájem o nádherné stavby a jich umělecké výzdoby i jeho snahy po české koruně a získání samostatnosti českým zemím. V pozadí zůstává jeho nezřízená ctižádost, krutost, tvrdost, náboženská a národní lhostejnost a zhouba, kterou přinesl národům a způsobil i našemu národu a české ev. církvi. Není divu, že proto Durych ve svém valdštýnském románě „Bloudění“ líčí Valdštýna podobně s patrnou sympatií. Důsledně památka jeho 300leté smrti dala podnět těm, kteří tak na Valdštejna hledí, aby památku jeho oslavili výstavou a slavnostními proslovy, co vedle Valdštejna jeho souvěkovci Thurn, Žerotínové, Komenský, exulanti zůstávají stranou jako lidé méně významní anebo lidé druhého řádu.

Můžeme tak hleděti na Valdštejna my? Uznáváme rádi to, v čem vynikl a co jiní tak zdůrazňují. Ale my vidíme a zdůrazňujeme, že to vše Valdštejn postavil do služeb svého tvrdého sobectví, ctižádostivosti krajně vystupňované, svého panovačného, krutého, pomstychtivého, krvavého ducha, svého já, bezohledného, sobeckého já. I jeho manželství bylo určeno jeho shonem po bohatství a moci. I jeho sahání po české koruně, k němuž exulanti upírali své naděje, bylo ve službě téhož smýšlení. Nečinil to pro národ, ale jen a jen pro sebe. Ne pro exulanty, ne pro ev. církev, ale pro své ctižádostivé a panovačné plány. Je to veliký vojevůdce, veliký administrátor, ale muž krvavý, temný zjev, od něhož se člověk odvrací s hrůzou, zloduch.

A to tím spíše, když jej srovnáme s Masarykem. Jaká to zcela jiná osobnost! Založená hluboce mravně a nábožensky. Všecko jeho jednání je určeno jeho mravními a náboženskými zásadami a osvětleno jeho vědeckým, kritickým rozbořením. Jeho život vnitřní, i soukromý, manželský a rodinný, i život veřejný jako profesora, jako poslance, jako osvoboditele a jako presidenta je prodchnut zásadami vážně mravními ve světle věčnosti. Nikdy mu nejde o zbohatnutí na úkor cizí, ani o uchvácení moci a vlády v zájmu vlastním. Jeho cesta není skropena cizím utrpením a cizí krví. Nechce válku, rozhodně stojí proti válce útočné a jen po zralé úvaze je pro válku ochrannou. Je to muž míru a pokoje. Přes to, ba právě proto dosahuje za světového převratu osvobození vlasti a zasedá na stolec presidenta v čele národa, a a tak zaujímá místo, po němž Valdštejn krvavou rukou marně sahal. A tak je v čele obnoveného českého státu řadu let, jako representant svého národa, hlasatel humanity, svobody, rovnosti a spravedlnosti.

A jak že k němu má se dnešní náš lid? V roce 1918 vítal jej jako spasitele. A dosud u veliké většině lne k němu s vděčností a úctou, cítí dobře, že dokud on je nám v čele, je situace Československa uprostřed národů jeho vážností a osobností velmi

usnadněna a povznesena, a i v zemi je svoboda, demokratičnost, spravedlnost, péče o kulturní rozvoj a o rozvoj hospodářský i péče o slabší zajištěna. Ale je ku podivu, že v kruzích národních, fašistických, katolických a mezi ctiteli Valdštejnovými je tak značná zaujatost, nedůvěra a až i nepřátelství a zásadní odpor k presidentovi. Do jisté míry lze tomu rozumět. Namnoze jde tu o dva vskutku silně odlišné proudy, které se vzájemně vylučují. Ve Valdštejnovi a Masarykovi jsou ztělesněny znova dva směry, které zápolí o lidstvo již od tisíciletí. Teď v době předvelkonoční je vidíme znázorněny již za doby Kristovy v těch, kteří se kupí kol Piláta, který jim chce propustiti politického vězně a nabízí jim Ježíše: „Ne toho, nýbrž Barabáše“. Byl pak ten Barabáš lupič a lotr. Jen hrstka šla za Ježíšem, ale zástup je nadšen pro Barabáše. Tak za dnů Kristových. A dnes proto není divu, že je ještě tolik lidí nadšených pro Valdštejna a Hitlera, a že nemají porozumění pro ty, kteří jdou za Ježíšem a proto ani pro Masaryka. Oni praví: Ne Ježíš, ale Caesar!

Ale k čemu to vede? Cesta Barabášova, Barkochby a Valdštejnova vedla ke zkáze země i lidu, k zříceninám Jeruzaléma, k Bílé hoře a ke zkáze českého lidu. Ježíš vedl a vede sice mnohými potížemi, nesnáze a utrpením, ale vede výš a výše a k tomu, aby ve světě vzrůstalo uprostřed všeho zla Boží království jako říše spravedlnosti a pokoje a radosti. A ten cíl si stanovil i Masaryk.

Jak my se rozhodneme mezi Valdštejnem a Masarykem? Caesar nebo Ježíš? Valdštýn nebo Masaryk?

Dr. Ferd. Hrejsa.

Jan Kolář

K PĚTISTÉMU VÝROČÍ BITVY U LIPAN 30. KVĚTNA 1434.

Je-li pravda, že zkušeností stává se člověk moudřejší, platí totéž i o vzdělaném národu. Čím je jednotlivci zkušenost jeho, jeho blízkých a předchůdců, tím jsou vzdělanému národu jeho dějiny. Dějepis nedává jen odpovědi na otázku, co, jak, kdy a proč se stalo, nýbrž má býti především souborem zkušeností, z nichž vzdělaný národ bere poučení pro přítomnost i budoucnost. Kdyby toho nebylo, nemuseli bychom dějepisu učit, ba ani o něm badat. Byla by to opravdu „mrtvá minulost“, která nemá pro dnešek a zítřek ceny. Ale dokud platí shora uvedená zásada o zkušenostech moudřejším člověku, bude i dějepis mít své oprávnění pro dnešek a zítřek každého vzdělaného národu. Proto také vzpomínáme význačných dat našich dějin, abychom hledali po-